УДК 929:821.162.1
https://doi.org/10.17721/psk.2026.42.585-595

Олександр Янішевський
ORCID 0000-0002-2198-2336

ІНАКШІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЇ У ПОВІСТІ РОМАНА ВАХОВИЧА «*МАРАГАТОС*»

Анотація. *Інакшість будь-якої ментальності, ідентичності в чужому для себе соціальному середовищі є своєрідною категорією, тобто судженням, визначенням, яке служить виправданням існування (існування) вищезгаданого психологічного та морального відокремлення значної групи (тобто спільноти) людей у її близькості до Чужості. Чужість як перед обличчям Природи, так і в її демографічних об'єктиваціях не завжди є чимось, що протистоїть інакшості, привнесеній ззовні (як, наприклад, в аргентинських «Місьйонес»), але частіше, однак, психологічне та моральне відокремлення відбувається, згідно з сартрово-гайдеггерівськими закономірностями, як рушійна сила подолання всіх труднощів і навіть ворожості Чужого до себе.*

Роман Вахович, як активний практик польської еміграції в Бразилії, більш відомий реалізацією своїх ідей у колоніях переселенців з берегів Вісли, зафіксував свій досвід у трьох книгах: «Шершні в раю» (1962), «Марагатос» (1965) та «Польське коріння» (1980). У них, написаних у реалістичній манері, інакшість ментальних сутностей персонажів підкреслюється насамперед топосом оповідань, який може давати як віталізм, так і танатос. І лише потім психологічна та моральна відокремленість польських колоністів як існування показана крізь призму дуже складних дискурсів соціальних комунікацій з місцевим населенням.

Ключові слова: *інакшість, еміграція, екзистенція, екзистенціальне, агресія, захист.*

Інформація про автора*: Янішевський Олександр Олександрович, канд. філол. наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування Навчально-наукового Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету України «КПІ ім. Ігоря Сікорського».*

Електронна адреса: *vykladachov@ukr.net*

CC License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
© Янішевський Олександр, 2026

Oleksandr Yanishevskyi

OTHERNESS AS A CATEGORY OF EXISTENCE IN THE STORY OF ROMAN WACHOWICZ *MARAGATOS*

Abstract. *The otherness of any mentality, identity in a social environment alien to oneself is a kind of category, i.e. a judgment, a definition that serves as a justification for the existence (existence) of the aforementioned psychological and moral separation of a significant group (community) of people in its proximity to Alienity. Alienity both in the face of Nature and in its demographic objectifications is not always something that opposes the otherness introduced from outside (as, for example, in the Argentine Misiones), but more often, however, psychological and moral separation occurs, according to the Sartre-Heideggerian patterns, to be the driving force behind overcoming all the difficulties and even hostility of the Alien towards oneself.*

Roman Wachowicz, as an active practitioner of Polish emigration in Brazil, better known for the implementation of his ideas in the colonies of settlers from the banks of the Vistula, captured his experience in three books: "Hornets in Paradise" (1962), "Maragatos" (1965) and "Polish Roots" (1980). In them, written in a realistic manner, the otherness of the mental essences of the characters is emphasized primarily by the topos of the stories, which can give both vitalism and thanatos. And only then the psychological and moral separation of the Polish colonists as an existence is shown through the prism of very complex discourses of social communications with the local population. The issue of self-defense of Polish settlers is raised in the conditions of the actual powerlessness of the central and regional authorities. There is a hint of corruption in the military and police forces, which demonstrate a reluctance to take new citizens of the South American country under their protection. Thus, the idea is asserted that the discourse of survival of Polish colonists in new lands depends exclusively on their own initiative with a force component. The work has a positive ending. That is, Polish farmers may not use the Brazilian state's right to violence against their offenders.

Keywords: *otherness, emigration, existence, existential, aggression, defense.*

Information about author: *Oleksandr Yanishevskyi, Associate Professor of the Department of Publishing and Editing, Educational and Scientific Institute for Publishing and Printing, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute".*

E-mail: *vykladachov@ukr.net*

Aleksander Janiszewski

INNOŚĆ JAKO KATEGORIA EGZYSTENCJI W POWIEŚĆI ROMANA WACHOWICZA *MARAGATOS*

Abstrakt. *Inność jakiejkolwiek mentalności, tożsamość w obcym sobie środowisku społecznym jest pewnego rodzaju kategorią, tj. osądem, definicją, która służy uzasadnieniu istnienia (bycia) wspomnianego psychologicznego i moralnego oddzielenia znaczącej grupy (tj. wspólnoty) ludzi w jej bliskości z Obcością. Obcość zarówno wobec Natury, jak i w jej demograficznych uprzedmiotowieniach nie zawsze jest czymś, co przeciwstawia się inności wprowadzanej z zewnątrz (jak np. w argentyńskich "Misiones"), ale częściej jednak psychologiczne i moralne oddzielenie, zgodnie z sartrowsko-heideggerowskimi schematami, staje się siłą napędową przezwyciężania wszelkich trudności, a nawet wrogości Obcego wobec siebie.*

Roman Wachowicz, jako aktywny praktyk polskiej emigracji w Brazylii, znany przede wszystkim z wcielania swoich idei w życie kolonii osadników znad Wisły, zawarł swoje doświadczenia w trzech książkach: "Szerszenie w raju" (1962), "Maragatos" (1965) i "Polskie korzenie" (1980). W nich, napisanych w sposób realistyczny, odmienność mentalnej istoty bohaterów jest podkreślana przede wszystkim przez topos opowieści, który może dawać zarówno witalizm, jak i tanatos. Dopiero wówczas psychologiczna i moralna odrębność polskich kolonistów jako bytu zostaje ukazana przez pryzmat bardzo złożonych dyskursów komunikacji społecznej z miejscową ludnością.

Słowa kluczowe: *inność, emigracja, istnienie, egzystencjalny, agresja, ochrona.*

Nota o autorze: *Aleksander Janiszewski, PhD, docent Katedry Wydawnictwa i Edytorstwa Instytutu Naukowo-Wydawniczego Narodowego Uniwersytetu Technicznego Ukrainy "Politechnika Kijowska im. Igora Sikorskiego".*

E-mail: *vykladachov@ukr.net*

Інакшість як проблема екзистенції людства у дихотомічній парі *homo sapiens*–Природа, як правило, об'єктивується у багаторівневу бінарну опозицію між окремими різнокультурними спільнотами людей в їхньому протистоянні за природні ресурси. Саме бажання володіти тією чи **іншою** мірою, у тому чи **іншому** обсязі, із тими чи **іншими** можливостями тим чи **іншим** ресурсом Природи мотивує одну, кілька, групу осіб переміститися у просторі, змінити свої топос

і повсякденність, зробити варіативним майбутній особистісний соціум за одночасного зберігання ментальності й архетипів материнської культури в **інших** соціокомунікативних практиках.

Еміграція, якими би причинами вона не зумовлювалася, завжди пов'язана з образним гіпестезійно-гіперхромним ефектом взаємодії прибульця з місцевим середовищем в усіх його дискурсах. То послаблюючись, то підсилюючись, ця взаємодія створює казуально-каузальні рівні буття на новому місці як конкретної особистості, так і соціальної спільноти культурно близьких людей. Оскільки сам факт від'їжджання і прибуття вже передбачає певну налаштованість з якимось наперед заданим планом дій з поправкою на його варіативність. Питання збереження своєї ідентичності в якості або «маски» у різних соціально-комунікативних сценаріях (тобто коли, не будучи особливо ревним симпатиком якого-небудь етнонаціонального дискурсу, однак при цьому не бажаючи його повністю відкидати, доводиться вдаватися до різних маніпулятивних практик при обміні інформацією як з ортодоксами даної національної спільноти, так і з рештою представників нового для себе топосу, тобто **іншими**), або запобіжного щита від агресивного впливу **іншої** культуральної реальності, або з метою постулювання своєрідної «речі у собі» як щось **іншого**, у протиставленні місцевому, аборигенному часто реалізується на рівні тексту у парадигмальних критеріях, виведених Роланом Бартом (Kosikovas, 1997, s. 3–45), тобто з усіма його соціолектами і сенсами, у т. ч. й ідеологічними. Саме текст як комунікатор між окремими індивідами виступає хіба що не основним інструментарієм і консервації ідентичності при «транспортуванні» її в **іншу** географо-демографічну реальність, і її транслювання на тих, хто поділяє аксіологічні критерії вищезгаданої, і закріплення останньої в «похитнулих» душах.

Інакшість будь-якої ментальності, ідентичності у чужому для себе соціальному середовищі є певним чином категорією, тобто судженням, визначенням, яке слугує обгрунтуванням існування (екзистенції) згаданої психолого-моральної окремішності значної групи (тобто спільноти) людей в її сусідстві із Чужістю. Чужість як в обличчі Природи, так і в демографічних об'єктиваціях її не завжди є тим, що про-

тистоїть привнесеній зовні інакшості (як, наприклад, в аргентинській Місьонес), проте частіше, однак, психолого-моральній окремішності доводиться, згідно сартрівсько-хайдеггерівських лекал (Сартр, 1999, с. 319–344), бути рушієм переборення усіх труднощів і навіть ворожостей Чужості відносно себе.

Коли група відірваних від Батьківщини людей набуває свідомості своєї інакшості, окремішності у психологічному й моральному сенсах відносно Чужого місцевого, відштовхуючись від особистого досвіду, коли вона рефлексує, що за всього бажання, незважаючи на жодні зусилля, хоч якої-небудь дифузії із Чужістю не відбудеться, тобто усвідомить свою етнічну гомогенність, виникає дилема: якими методами і засобами, якою стратегією і тактикою ця група може реалізувати своє право на екзистенцію в емігрантських реаліях і, якщо це буде зроблено, захистити його у дискурсивному вимірі?

Буттєва атмосфера, в якій відбувається формування інакшості, вирішальним чином визначає і її форми. Щоб окреслити свої соціальні й культурні інтереси, група мусить виробити парадигмальні критерії своєї участі у житті місцевої території, де вона планує оселитися. Це фактично означає, що вона повинна тяжіти до виняткового чи часткового контролю над суспільними процесами конкретного топосу. Якщо це прагнення нездійсненне, тоді група може виступити із вимогою значної самостійності в організації свого життя, керуючись при цьому «як інтересами, так й емоціями» (Майборода, 1993, с. 70)

Така вимога може проявлятися у різних втіленнях. По-перше, група може ізолюватися від навколишніх (наприклад, за принципом «мілетів» (Raanan, 1980, с. 14)). По-друге, спільність може стати на шлях пристосування, демонструючи готовність до асиміляції та акультурації. По-третє, так званий комуналізм, тобто коли за основу береться общинний (груповий) контроль над общинними (груповими) справами там, де емігрантська людність превалює над місцевою. По-четверте, автономізм (передусім культурний) (Майборода, 1993, с. 71).

Окрім наведених вище видів утілення життєвої організації групи людей, що емігрували можлива й пасивність представників останньої. По-перше, на індивідуальному рівні *етнічність* як **інакшість**

не обов'язково висувається на передній план у будь-якій соціальній взаємодії, оскільки може бути очевидним, що не усім ситуаціям **інакшість** як *етнічність* відповідає. По-друге, пасивність може бути і на колективному рівні з причини пересторо ги в інтересах виживання групи чи її консолідації. Однак може бути ще одна причина нейтральності (пасивності) інакшості (етнічності) переселенців. Справа в тому, що будь-які вияви *інакшості* групи людей на якій-небудь обмеженій території не виключають, що усі інші орієнтації, диференціації, світоглядні різновекторності й навіть внутрішні конфлікти нейтралізовано чи знищено (Майборода, 1993, с. 74). Тобто інакшість може явно не об'єктивовуватися, оскільки *інші* екзистенційні цілі і задачі групи набувають характеру першочергової неминучості.

Роман Вахович як активний діяч-практик польської еміграції у Бразилії, більше відомий імплементаціями своїх ідей в колоніях поселенців з берегів Вісли, закарбував свій досвід у трьох книгах: *Шершні в раю* (1962), *Марагатос* (1965) і *Польське коріння* (1980). В них, написаних у реалістичній манері, інакшість ментальних сутностей героїв підкреслюється передусім топосом повістей, який може давати як віталізм, так і танатос. І лише потім психолого-моральна окремішність польських колоністів як екзистенція показується крізь призму доволі складних дискурсів соціальних комунікацій з місцевим населенням.

У повісті *Марагатос* інакшість польського населення, польської культури, польського землеробського менталітету розгортається у декількох площинах: *площині природи, площині агресії, екзистенціальної площини переборення*. Таким чином вимальовується комплексна картина тривкості Інакшого як поняття, категорії у його протистоянні місцевому, звичному. Емігрантська фабула у цьому контексті є найбільш придатною, оскільки іманентно передбачає і конфліктну зав'язку і таку саму розв'язку. Розвиток же дії в інтересах сюжету може бути й дещо повільним, однак таким, що несе в собі ентелехію кінцевого зіткнення.

Природа Бразилії у місцях, виділених для сільськогосподарської колонізації й абсолютно відмінна від природи Європи, становила собою перший недружній фактор для прибулих із Польщі поселенців. З одного боку, благодатний клімат і родюча земля в необмеже-

ній кількості, чого іманентно не могло бути в Мазовше чи Галиції, з іншого – "Kukurydzę i pszenicę najeżdżały chmary papug, a już wieczną klęską były małpy i dzikie świnie. Szły stadami i w ciągu krótkiego czasu niszczyły całe zagony" (Wachowicz, 2000, s. 176). Однак **інакша,** ніж у місцевого населення, налаштованість, **інакша** ідентичність, **інакша** ментальність прибульців з прохолодного континенту змушує сконцентруватися, внутрішньо зібратися й "siły i odwagi Jurkowski użył do niezmordowanej pracy, aby siebie i rodzinę postawić na pewne nogi" (Wachowicz, 2000, s. 176). Інакше кажучи, відмінність майже в усьому від модусів життя місцевого населення в їхніх контактно-генетичних вимірах дозволяє природній благодаті видавати на-горá майже увесь свій ресурс без остачі. Не будь **інакшості** у підходах до приручення недружньої Чужості – не виявилася би екзистенціальна енергія переборення, подолання труднощів. Дві площини об'єктивації розглядуваної абстракції перетинаються і накладаються, наче укріплюючи категоріальну сутність відмітної ознаки.

Другий фактор недружності, що випробовує **інакшість** переселенців на міцність, це агресія місцевого населення відносно них. Місцевий житель "dla pozoru toleruje białego, ale przy każdej sposobności wymierza mu cios śmiertelny, jako odwet za naruszenie swobody" (Wachowicz, 2000, s. 175). Виникає своєрідна суперечність: з одного боку, прибуле польське населення освоює цілину, оживляє місцеву економіку, полегшуючи аборигенам повсякденну буттєвість, чим останні не без вигоди користуються ("Tubylcy na odmianę przynosili kukurydzę. Mąkę pszeniczną woleli kupować niż ją uprawiać" (Wachowicz, 2000, s. 176)); з іншого – антонімічне втілення слова «дякую», тобто віддяки ("Groźny Gaudencio <...> uważał, że emigranci mają dużo pieniędzy i szastają nimi na wszystkie strony" (Wachowicz, 2000, s. 177)).

Це протиріччя може розв'язуватися як в один, так і в інший бік. Р. Вахович показує, що **інакшість** слугує дратівливим фактором для аборигенного населення, провокуючи його на акти насильства (як приклад – трагічна доля Юзефа Шельонга, що став жертвою напівдикого Артура Тринхейри: "Odezwał się w nim instynkt hieny, odziedziczony po przodkach dżungli afrykańskiej. Zakipiała w nim chęć

zobaczenia krwi i odczucia jej ciepłego zapachu" (Wachowicz, 2000, s. 183); "Wraz z zachodem słońca, zaszło i życie spracowanego emigranta <...> krzepło i całe ciało biednego kolonisty, ojca czworga sierot, pracowitego rolnika" (Wachowicz, 2000, s. 184)).

«Дратівливість» інакшості також проходить свої стадії розвитку і тоді згадуване вище протиріччя розв'язується у протилежний бік. Спочатку: "...emigrant nie mógł sobie z nim (tubylcem. – ***Я. О.***) dać rady, gdyż będąc prawowiernie nastawiony i po chrześcijańsku wychowany nie mógł się zmusić, aby biedniejszego od siebie krzywdzić i mordować. Widząc, że będą musieli żyć z sobą w sąsiedztwie, izolowali się od siebie" (Wachowicz, 2000, s. 175). А вже через деякий час відбувається *odwet Wojciecha Jurkowskiego*, коли "na karabiny trzeba działać karabinami" (Wachowicz, 2000, s. 186). Між цими крайніми точками лежить безневинно забитий Юзеф Шельонг, його трагічна доля, лежить безжально зруйнований млин Юрковського, не зринає застрілений у річці його зять Марцин. Тобто інакшість проходить у повісті наступні метаморфози: звичайна відокремленість, яка набуває іноді певної окремішності від усього навколишнього (можна умовно позначити її відомою фразою «не бешкетую, нікого не чіпаю, лагоджу примус» (Bulgakovas, 1995, s. 302)); «закипання» – внутрішня каузальна зміна від *жити в покої і гармонії із собою і навколишніми* до "tak dalej być nie może" (Wachowicz, 2000, s. 186); «вибух» – "błysnęła broń nad siodłem. Padł strzał" (Wachowicz, 2000, s. 191).

Питання і проблема полягають у тому, який хронолаг між кожним з етапів інакшості, що стає тією забезпечувальною перехід від одного до іншого «соломинкою». Вахович показує, що фактор Природи і фактор агресії місцевого населення діють майже одночасно на переселенців, тобто їм доводиться і боротися за врожай, і боятися нападів: "Chudy, sczerniały od słońca i nadmiernej pracy Szeląg, zdarty kolcami "nhapindà", skłuty ostami, stroskany o wyżywienie rodziny, uwijał się, zbierając resztki kukurydzy zostawionej przez kapiwary, papugi i natrętne małpy" (Wachowicz, 2000, s. 180); "Pewnej nocy namioty wojskowe znikły i oddział ulotnił się nie wiadomo w jakim kierunku, nie pozostawiając po sobie żadnych śladów – pozostał tylko Artur Trincheira, ku wielkiemu zmartwieniu i przygnębieniu mieszkańców" (Wachowicz, 2000, s. 184). Це означає, що «закипання»

поки дорівнює боязні, яка об'єктивується в абстрагування від усього зовнішнього, яке, своєю чергою, ховається за ейдосами відокремленості як інакшості. Лише в ній і вбачається захист. Захист полягає у тому, що треба боротися із Природою тією мірою, щоб вона дозволила жити, зосередитися якби на «малих справах», майже як в дискурсі варшавського позитивізму, замикаючись на чомусь конкретно-важливому в даний момент, по можливості, не звертаючи уваги ні на що інше – *інакше відносно даного інакшого*, – й благаючи Провидіння, щоб нічого не сталося з боку місцевого недружнього населення, яке, об'єднуючись у незаконні збройні формування *марагатос*, у насильницький спосіб переривало екзистенцію польських емігрантів.

А фактор «вибуху» як ще однієї форми інакшості в якості відповіді на свавілля може відстояти від «закипання» = (дорівнюваного) відокремленості як більшою мірою, так і меншою. Усе залежить від наявності у даному місці і в даний історичний момент Особистості, нехай і не з лідерськими якостями, але **іншої** як у порівнянні зі своїми побратимами-одноплемінниками, так і, тим паче, відносно *марагатос*. Тут вже *інакшість* треба розглядати в контексті ролі Особистості в історії. Нехай невеликої, що має стосунок лише до конкретного хронотопу, проте Історії. У підсумку інакшість колоністів наче роздвоюється: іманентно вона дратує аборигенне населення, оскільки порушує їхній побутовий консерватизм, але, розвиваючись за законами діалектики (а саме, заперечення заперечення й переходу кількості в якість), для певної групи польських емігрантів вона стає не лише запобіжним щитом, але й наступальною ідеологією в ім'я життя тих, кого не вбили *марагатос*. Більша частина поселенців замикається в собі, не йдучи на контакт з місцевим життям, зберігаючи свою ідентичність і в заляканості (яка у даному контексті є «закипанням», але з протилежним знаком) не бажаючи нічого робити: "W takich warunkach, ani Jurkowski nie poprawiał zniszczonego młyna ani inni mieszkańcy nie mieli chęci do żadnej pracy" (Wachowicz, 2000, s. 186).

Однак менша частина прибулих з Європи нових громадян Бразилії (а якщо бути точним, то зовсім маленька частина: "Z całej Palomy i Tapiry <Jurkowski> wybrał tylko trzech» (Wachowicz, 2000, s. 186)) ви-

рішила, що «tak dalej być nie może" (Wachowicz, 2000, s. 186), а тому "<Jurkowski> postanowił zorganizować samoobronę i samemu stanąć na jej czele" (Wachowicz, 2000, s. 186). Інакшість тут показується Ваховичем одна, проте з «двома головами». Перша «голова» внаслідок терору *марагатос* вражена інерцією, апатією і страхом, друга готова діяти методом бунтівливих аборигенів, не дуже замислюючись про наслідки. Однак обидві «голови» врівноважують одна одну, стримуючи й підштовхуючи, а значить забезпечуючи час на роздуми перед дією, тобто створюючи певне *судження, визначення* – **категорію**. "Tylko w ten sposób <przy pomocy karabinów> przyrzekam, że okolicę oczyścimy z zuchwałych watażków i maragatów" (Wachowicz, 2000, s. 186), – говорить Юрковський, який на цей момент ретельно обдумав план протидії одному з найбільш бездумно жорстоких і нещадних *марагатос*.

Поселенець Юрковський виступає в ролі Особистості в історії конкретного топоса. Не будь його, інакшість польської колонії не роздвоїлася би і не створила б категорію, що стала прелюдією до *екзистенціального* подолання у сартрівсько-хайдеггерівській парадигмі – третій площині об'єктивації **іншої** (по відношенню до аборигенної) культури, **іншого** менталітету, **іншого** модусу життя. Не будь Особистості, метаморфоза інакшості від «закипання» до «вибуху» могла би і не відбутися. І саме Особистість визначає, який час може і повинен пройти між згаданими фазами, таким чином надаючи інакшості обумовленої організованості та опредмечування.

Роздуми і дії Войцеха Юрковського, його **інший**, ніж у лідера *марагатос*, підхід до розв'язання питання власної екзистенції і проблеми екзистенціального подолання дали свій результат: "Padł strzał. Gaudencio runął w dół w szumiącą wodę, noszącą nazwę Piekielnej Szczeliny" (Wachowicz, 2000, s. 191).

Таким чином, інакшість емігранта як такого, будучи перенесеною в результаті просторового переміщення разом з її носіями в інший топос, в силу неминучих обставин, що виникають на новому місці, змушена зазнавати метаморфози й реалізовуватися в різних площинах існування поселенця взагалі. Змінюючись, вона створює нові судження, виробляє правила і визначення, з необхідністю набуваючи рис філо-

софської *категорії*, яка, своєю чергою, починає ставати базисом екзистенції **нових** для даної території людей, що у своїй діяльності раз у раз стикаються з проблемами вже **екзистенціального** порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Майборода, О. М. (1993). *Теорія етнополітики в західному суспільствознавстві*. Київ. Наук. думка. 228 с.

2. Сартр, Ж.-П. (1999). Екзистенціалізм – це гуманізм. У *Сутінки богів*. Київ. Політвидав. С. 319–344.

3. Bulgakovas, M. A. (1995). *Meistras ir Margarita*. Vilnius. Lietuva. 352 p.

4. Kosikovas, G. K. (1997). Rolandas Barthesas – semiologas, literatūros kritikas W *Rinktiniai kūriniai. Semiotika. Poetika*. Kaunas. Pažanga. S. 3–45.

5. Raanan, U. (1980). Ethnic conflict: toward a new typology. In *Ethnic resurgence in modern democratic states*. New York. Oxford. Pergamon Press. S. 1–32.

6. Wachowicz, R. (2000). Zemsta [Maragatos, powieść z życia polskich kolonistów osnuta na tle prawdziwych wydarzeń z lat 1927/29] W *Polonia brazylijska w piśmiennictwie polskim*. Warszawa. S. 174–191.

REFERENCES

1. Mayboroda, O. M. (1993). *Teoriya etnopolityki v zahidnomu suspilstvoznavstvi*. Kyiv. Nauk. dumka 228 s. [In Ukrainian]

2. Sartr, Zh.-P. (1999). Ekzystentsializm – tse gumanizm. U *Sutinki bogiv*. Kyiv. Politvidav. S. 319–344. [In Ukrainian]

3. Bulgakovas, M. A. (1995). *Meistras ir Margarita*. Vilnius. Lietuva. 352 p. [In Lithuanian]

4. Kosikovas, G. K. (1997). Rolandas Barthesas – semiologas, literatūros kritikas W *Rinktiniai kūriniai. Semiotika. Poetika*. Kaunas. Pažanga. S. 3–45. [In Lithuanian]

5. Raanan, U. (1980). Ethnic conflict: towards a new typology. In *Ethnic resurgence in modern democratic states*. New York. Oxford. Pergamon Press. S. 1–32. [In English]

6. Wachowicz, R. (2000). Zemsta [Maragatos, powieść z życia polskich kolonistów osnuta na tle prawdziwych wydarzeń z lat 1927/29] W *Polonia brazylijska w piśmiennictwie polskim*. Warszawa. S. 174–191. [In Polish]

Отримано: 23.07.2026
Прорецензовано: 04.08.2026
Схвалено до друку: 29.09.2026